

чанасць, павялічвае сэнсавы аб'ём выказвання пры эканоміі моўных сродкаў, да якой, безумоўна, імкнецца тэлепубліцыстыка як вусная форма камунікацыі.

В. М. ШЭІН

## РАДЫЁ КЛІКАЛА ДА БАРАЦЬБЫ

У канцы 1941 г. Савецкі ўрад выдзеліў для работы Беларускага радыё ў Маскве кароткахвалеваю радыёстанцыю, перадачы якой добра праслухоўваліся на ўсёй тэрыторыі рэспублікі. Калектыў радыёстанцыі размясціўся з усімі службамі ў будынку Усесаюзнага радыё. На работу ў рэдакцыю радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» былі накіраваны літаратары, вядомыя беларускія журналісты. З радоў Чырвонай Арміі быў адкліканы на радыё старшы палітрук, вопытны газетчык С. Майхровіч. Ён узначаліў калектыў беларускай рэдакцыі. Дапамагаць яму ўзяліся радыёжурналіст В. Палескі, паэты Алесь Астапенка, М. Машара і журналісты В. Бурносаў, К. Губарэвіч, Л. Бярозкін, А. Рокаш, М. Рымар, Ф. Руцкі.

«Мы жылі тымі ж клопатамі, — успамінае былы дыктар радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» Уладзімір Юрэвіч, — якімі ў той цяжкі і складаны для Радзімы час жыў кожны савецкі патрыёт. «Усё для фронту, усё для перамогі!» — такім быў дэвіз усіх, хто працаваў у тыле. Пад гэтым дэвізам праходзіў і наш творчы, запоўнены з раніцы да позняй ночы дзень, асноўнай задачай якога было давесці праз вогненны небасхіл у тыл ворага, для партызан і тых, каму ўдавалася пад пагрозай смерці карыстацца пад носам у гітлераўцаў радыёпрыёмнікам, рэальную праўду аб вайне.

1 студзеня 1942 г. у эфіры прагучалі пазыўныя новай радыёстанцыі: «Увага! Гаворыць радыёстанцыя «Савецкая Беларусь». Слухай нас, родны беларускі народ! Слухай нас, родная беларуская зямля!..»<sup>1</sup>

Разам з У. Юрэвічам перадачы з Масквы вяла добра знаёмая радыёслухачам рэспублікі дыктар Любоў Батвіннік.

Значнае месца ў перадачах адводзілася зводкам Савецкага Інфармбюро. Ён чакалі на радыё з вялікай нецярплівасцю. К дзесяці гадзінам вечара яны паступалі ў радыёдом. Ля вакенца машыннага бюро, дзе зводкі размнажаліся ў дзесятках экзэмпляраў — па колькасці рэдакцый Усесаюзнага радыё, — у гэты позні час тоўпіліся ўсе: украінцы і беларусы, палякі і сербы, індусы і арабы... Кожны стараўся здабыць зводку першым, каб уключыць яе ў чарговую перадачу. Часам здаралася, што зводку атрымлівалі за якія-небудзь дзве-тры хвіліны да пачатку выхаду ў эфір. І тады дыктарам даводзілася «з ліста», г. зн. з рускага арыгінала чытаць яе ў эфір па-беларуску. Паводамленне «Ад Савецкага Інфармбюро» з'яўлялася ідэйнай асновай кожнай перадачы. Ад зместу зводкі часта залежыў і настрой усёй перадачы.

У далейшым з'явілася больш радыёформ і радыёжанраў, такія, як выступленні перад мікрафонам грамадска-палітычных дзеячаў, камандзіраў і байцоў Чырвонай Арміі, пісьменнікаў, вучоных, камандзіраў, камісараў і байцоў партызанскіх атрадаў і злучэнняў, работнікаў савецкага тылу; пазастудыйныя перадачы, літаратурна-музычныя кампазіцыі і радыёфільмы. Рэгулярна чыталіся па радыё пісьмы партызан і пісьмы да іх сваякоў і сяброў.

Асвятленню партызанскага руху ў Беларусі адводзілася ў гэтых перадачах вялікае месца. Палымяныя публіцыстычныя творы, насычаныя канкрэтнымі фактамі, маючыя моцную эмацыянальную афарбоўку, поўныя нянавісці да ворага, маглі паявіцца толькі з жыватворных народных крыніц, яны жыліліся сілай, магутнасцю ўсенароднай вайны супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў, непасрэдна ўдзел у якой прымалі пісьменнікі, радыёжурналісты — спецкоры радыёстанцыі «Савецкая Беларусь». З некаторымі з іх аўтару гэтых радкоў пашчасціла сустрэцца і чуць іх успаміны.

Шмат разоў перасякаў лінію фронту, пабываў у многіх партызанскіх атрадах паэт Анатоль Астрэйка. На жывых уражаннях, канкрэтных

назіраннях, у агні баёў складваліся яго вершы, партызанскія замалёўкі, якія па розных каналах перадаваліся на радыёстанцыю «Савецкая Беларусь».

Кожнае яблыка стала гранатай,  
Шабляй, травінка, засадаю гай.  
Выйшаў да помсты, да грознай расплаты  
Наш беларускі няскораны край.

Напісаны гэты верш у той час, калі паэт знаходзіўся сярод народных месціўцаў. Летам 1942 г. А. Астрэйка пабываў у партызанскіх зонах Суражскага, Гарадоцкага, Расонскага раёнаў. Вярнуўшыся ў верасні ў Маскву, у рэдакцыю, прывёз з сабой вершы «Песні мінаеўцаў», «За Дзвіной» і іншыя, расказаў аб мужнасці, баявых дзеяннях народных месціўцаў.

«Добра запомнілася мне, — расказаў паэт, — і знаходжанне ў партызан, што дзейнічалі на тэрыторыі Любанскага, Слуцкага, Старадарожскага раёнаў, у партызанскіх брыгадах Мікалая Розава, Аляксандра Далідовіча, Аляксея Шубы. Разам з усімі даводзілася хадзіць на баявыя аперацыі. У час кароткіх прывалаў, ля партызанскага кастра браў у рукі аловак, паперу, пісаў вершаваныя радкі»<sup>2</sup>.

Партызаны часта падказвалі яму тэмы, прыводзілі цікавыя факты, прыклады з баявога жыцця. У падпольнай партызанскай друкарні, што знаходзілася тады на востраве Горным каля вёскі Загалле на Любаншчыне ўпершыню быў выдадзены славуты, хоць і невялікі, зборнік вершаў паэта пад назвай «Слуцкі пояс». Разам з А. Астрэйкам супрацоўнікі рэдакцыі рэдагавалі выданне. Друкары пастараліся як мага лепш аформіць яго. А неўзабаве гэтая невялікая кніжачка хадзіла ўжо па партызанскіх атрадах, стала ўсепартызанскім здабыткам, баявой зброяй народных месціўцаў.

Журналіст, публіцыст Якаў Качан вясной 1942 г. з групай маладых падрыўнікоў у якасці спецкарэспандэнта «Савецкай Беларусі» быў накіраваны ў партызанскую зону Віцебскай вобласці. Ноччу на 12 мая яны прайшлі Суражскія «вароты» і прыбылі ў Першую беларускую партызанскую брыгаду да Міная Філіпавіча Шмырова. Наведваўся з атрада ў атрад, пісаў карэспандэнцыі, запісваў партызанскія расказы. Матэрыял дасылаў самалётамі, якія садзіліся на партызанскім аэрадроме<sup>3</sup>. У верасні 1942 г. радыёжурналіст пазнаёміўся з камандзірам партызанскага атрада В. І. Бойкам, якога партызаны звалі бацькам. Пра баявыя дзеянні партызан гэтага атрада расказаў у карэспандэнцыі «У атрадзе бацькі Васіля».

У лютым 1942 г. гітлераўцы вырашылі «прачысціць» лясы, знішчыць партызан з дапамогай ваеннапалонных савецкіх салдат. Ім аб'явілі: або яны будуць служыць немцам са зброяй у руках, або будуць расстрэляны. Сярод ваеннапалонных знаходзіўся маёр Савецкай Арміі Алім Таджыеў. Ён сказаў за ўсіх, што згодны служыць фашыстам. Ім выдалі зброю, каб ваяваць супраць партызан. Аднак разлік фашысцкіх бандытаў праваліўся. Таджыеў падрыхтаваў усю групу, у якой знаходзілася каля 250 чалавек, да пераходу на бок народных месціўцаў. За дзень да пачатку наступлення карнікаў былыя ваеннапалонныя са зброяй далучыліся да народных месціўцаў, жорстка помсцілі нямецкім галаварэзам у час баёў. Гэты факт паслужыў радыёжурналісту асновай для напісання нарыса «Вернасць», які перадаваўся па радыё<sup>4</sup>.

Важнейшыя і тэрміновыя матэрыялы дазвалялася перадаваць па партызанскай рацыі закадзіраваным тэкстам па закрытаму каналу.

У жніўні 1942 г. праз лінію фронту ў партызанскае злучэнне В. І. Казлова быў накіраваны атрад маскоўскіх камсамольцаў-аўтаматчыкаў. Разам з атрадам прыйшоў сюды і пісьменнік Георгій Шчарбатаў. Сумесна з народнымі месціўцамі ён удзельнічаў у падрыве маста на Пцічы. Тут на яго вачах загінула партызанка камсамолка Рыма Шаршнёва. Г. Шчарбатаў напісаў хвалюючы нарыс аб мужнай патрыётцы, які перадаваўся па радыёстанцыі «Савецкая Беларусь».

«Георгій Шчарбатаў, — дзеліцца думкамі аб сваім таварышу Я. Качан, — быў выдатным журналістам і адважным воінам. Яго матэрыялы заўсёды былі з пярэдняга краю партызанскай барацьбы і вызначаліся вялікай дзейнасцю сярод насельніцтва акупіраванай ворагам Беларусі, вучылі непакіснасці, мужнасці маладых патрыётаў»<sup>5</sup>.

Жыватворнай крыніцай пранікнення радыёжурналістаў, пісьменнікаў-публіцыстаў у справы і думкі народа з'яўляліся пісьмы, паведамленні з партызанскага краю, насельніцтва з акупіраванай тэрыторыі Беларусі. Канкрэтныя факты клаліся ў аснову публіцыстычных выступленняў, твораў. Праз радыёстанцыю «Савецкая Беларусь» гэтыя пісьмы рэгулярна перадаваліся пад рубрыкамі: «Пісьмы з партызанскага краю», «Хроніка партызанскай барацьбы», «Пісьмы з няволі» і інш.

Пісьменнік Міхась Машара доўгі час у перыяд вайны працаваў у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь» і на Беларускам радыё, сустракаўся са многімі беларускімі пісьменнікамі і публіцыстамі. Цікавыя яго ўспаміны аб тым, як працаваў над сваімі творамі для газеты і радыё Кузьма Чорны.

«Яшчэ такога не было на нашай зямлі, — гаварыў К. Чорны, — ...Недзе ж і мы спынімся, дадзім вялікі бой. Не можа быць, каб не было гэтага. Рускі мядзведзь як развернецца, то будзе горш, як таму француз уці шведу».

Так разумеў пісьменнік народную сілу, яго гнеў. Мы жартавалі тады, што на К. Чорнага напаў пісьменніцкі сверб.

У Волхаве К. Чорнага зацікавіў адзін манах, сярэдніх гадоў мужчына, чырванашчокі, каржакаваты здравяка. Кожную раніцу садзіўся ён ля рыначнай брамы і выпрошваў у багамольных розныя падаянні. Днём манах прапіваў сабраную такім чынам вырубку. Назіраючы гэты тып, К. Чорны гаварыў: «Вось, браткі, знаходка! Гатовы герой для аповесці. Каб хацеў, лепшага паразіта не выдумаеш...»<sup>6</sup>.

Рэдакцыя доўгі час вандравала ў аўтобусе. Зручнасцей для работы ў ім для журналістаў было не шмат. Аднак і тут К. Чорны спрабаваў пісаць свой чарговы твор, не забываўся пра фельетоны, якія пазней выйшлі асобнай кніжкай «Кат у белай манішцы». Усё, што выходзіла з-пад ягонага пяра, было насычана лютай нянавісцю да ворага і глыбокай верай у перамогу.

Пісьменнік не любіў хваліцца незакончаным творами. Ніколі не чытаў урывкаў з рукапісу, над якім працаваў. Затое вельмі ахвотна расказваў пра планы будучых кніг. Перад вачыма слухачоў праходзілі, як жывыя, цэлыя галерэі літаратурных тыпаў, чароды камічных і драматычных сцэн. Прыходзілася толькі здзіўляцца, як можна было ўсё гэта трымаць у галаве. Некаторыя моманты і дыялогі са сваіх будучых твораў ён чытаў як з кнігі.

Многія беларускія літаратары не толькі пісалі, але і самі выступалі непасрэдна перад мікрафонам са сваімі творами, каб паўней данесці да слухача закладзеныя ў іх думкі сэнс.

<sup>1</sup> НАРБ. Ф. 4, воп. 47, спр. 8, арк. 22.

<sup>2</sup> Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». 1942. Чэрвень.

<sup>3</sup> Гл.: Лебедзеў А. П. Бітва нябачнага фронту. Мн., 1972. С. 45.

<sup>4</sup> Там жа. С. 48.

<sup>5</sup> Говорит и показывает Белоруссия. Мн., 1975. С. 55.

<sup>6</sup> НАРБ. Ф. 871, воп. 1, спр. 3, арк. 27.